

Solidaritet Lighed og Trivsel

Principprogram vedtaget på Socialdemokratiets 32. kongres september 1977.

Socialdemokratiets 3. principprogram

Igennem flere menneskealdre har Socialdemokratiet været drivkraften i omformningen af det danske samfund. Og uden at have haft politisk flertal. Som et demokratisk socialistisk parti har den reformistiske vej været vor vej.

Men alle reformer har haft en bestemt retning, udtrykt i partiets principprogrammer med den demokratiske socialisme som mål.

I mange år blev målsætningen fastlagt af partiets første principprogram, vedtaget i 1913, der blev afløst af 1961-programmet, »Vejen frem«. Når der på kongressen i 1977 blev vedtaget et nyt principprogram, »Solidaritet, lighed og trivsel«, var det ikke, fordi der skulle udformes nye principper. Men fordi der i de sidste 10-15 år er sket hastige ændringer i samfundet, som kræver nytænkning og nye midler, der står i forhold til de problemer, vi stilles overfor i de kommende årtier.

Indhold

Idégrundlaget

Vejen til dagens Danmark

De nye udfordringer

Vækst i kvalitet

Den demokratiske vej

Internationalt samarbejde

Demokratisk samfundsøkonomi

Lighed og tryghed

Den enkelte og fællesskabet

Lige - men ikke ens

Programpunkter

Idégrundlaget

Den demokratiske socialisme har som mål at frigøre mennesket, sikre dets tryghed og give det mulighed for en fri udvikling under ansvar overfor fællesskabet. Den demokratiske socialisme bygger på respekten for mennesket og viljen til at skabe lige muligheder for alle. Alle mennesker må have lige ret uanset køn, race og tro.

Disse rettigheder forudsætter ytrings- og trykkefrihed, forenings- og forsamlingsfrihed, demonstrations- og strejkeret, lighed for loven, offentlighed i forvaltningen, direkte og hemmelige valg og parlamentarisme.

Derfor er Socialdemokratiet et demokratisk parti. Men demokratiet er ufuldstændigt, hvis afgørende økonomiske beslutninger holdes udenfor demokratisk kontrol. Den endelige målsætning er fælleseje af produktionsmidlerne. For Socialdemokratiet er socialisme konsekvent gennemført politisk og økonomisk demokrati.

Derfor er Socialdemokratiet et socialistisk parti.

Det kapitalistiske systems ulighed og uhæmmede magtudfoldelse er en af de virkelige farer, der truer et samfund. Det undertrykker menneskelige udfoldelser og bygger på den stærkes ret.

Socialdemokratiet vil et samfund bygget på lighed og solidaritet, fordi vi anser alle mennesker for ligeværdige. Alle skal have samme ret til efter evne at deltage i samfundets produktion og til en materielt betrygget tilværelse. Klasseforskelle skal nedbrydes. Samfundet skal modvirke de forskelle, der er grundlagt gennem arv og miljø, så ingen på grund af begrænsede forudsætninger forhindres i at leve en rig og meningsfyldt tilværelse.

Målet for den demokratiske socialisme er, at ethvert menneske skal kunne udnytte sine muligheder. Ikke på bekostning af andre, men i samarbejde med andre. Vi skal ansføres til at

udfolde den solidariske side af vort væsen. At få andre til at trives og udvikle sig er det samme som selv at trives og udvikles.

Vejen til dagens Danmark

Socialdemokratiet er i sin oprindelse udtryk for de besiddelsesløses oprør mod de besiddende. De principper, på hvilke kampen i dag føres - frihed, lighed og solidaritet - er uændrede fra arbejderbevægelsens begyndelse. Den demokratiske socialisme er en kamp mod klassesamfund og ufrihed, hvad enten det er det privatkapitalistiske systems udbytning af andre eller det statskapitalistiske systems formynderi, der knægter frihedsrettighederne. Herved bliver den demokratiske socialisme modsætningen til både kapitalisme og diktatur. Den socialdemokratiske arbejderbevægelse blev grundlagt i 1871. På linie med socialistiske bevægelser i andre lande krævede man en dybtgående samfundsændring. Privilegier skulle nedbrydes og øget lighed og udvidet demokrati skabes overalt i samfundet.

Man havde en optimistisk forventning om, at den lige og almindelige valgret af sig selv ville medføre

et socialdemokratisk flertal og dermed en fredelig overgang til et socialistisk samfund. Staten skulle være det værktøj, hvormed de samfundsændrende reformer blev ført ud i livet.

Allerede forud for den første socialdemokratiske regering i 1924 blev Socialdemokratiet i samarbejde med fagbevægelsen og arbejderkooperationen en folkebevægelse, der øvede væsentlig indflydelse på samfundsudviklingen.

Gennem 1930'ernes politiske og økonomiske verdenskrise var partiet det stabile fundament for dansk folkestyre. Ved en omfattende reformlovgivning blev grundlaget skabt for udviklingen af et velfærdssamfund.

Efter 2. verdenskrig forventede man, at en social højnelse, en åndelig og kulturel rejsning, ville følge i en velordnet økonomis spor i takt med den voksende velstand.

Denne forventning er det i vidt omfang lykkedes at indfri. En væsentlig del af den øgede velstand er blevet anvendt til at skabe bedre sociale vilkår.

Men Socialdemokratiet har haft ansvaret for landets politiske ledelse uden at få det politiske flertal. De borgerlige partiers rolle har bestandig været at bremse reformerne, mens partierne vil venstre for Socialdemokratiet har splittet og svækket arbejderbevægelsen.

Gennemførelsen af reformerne og udbygningen af den offentlige sektor har ikke i sig selv skabt en tilstrækkelig bevidsthed og tilslutning i befolkningen til det, der egentlig var reformernes perspektiv, at skabe et samfund, hvor der ydes efter evne og nydes efter behov. Derfor er der ikke skabt politiske forudsætninger for et opgør med de grundlæggende uligheder i det kapitalistiske samfund.

De begrænsede politiske muligheder har haft sammenhæng med, at klasse- og erhvervsmønstret udvikler sig anderledes end forudset. Der blev ikke tale om en enkelt og klar opdeling af samfundet i nogle få besiddende og mange besiddelsesløse, men om mange, forskelligt placerede grupper, der trods

grundlæggende fælles interesser fik sværere ved at finde et fast politisk ståsted:

- Mange har ikke oplevet et fællesskab med de øvrige lønmodtagere, fordi de har fået bedre ansættelsestryghed og en fornemmelse af større indflydelse på arbejdspladsen.
- Blandt det betydelige antal mindre erhvervsdrivende, som har klaret sig i udviklingen, har mange bevaret en stærk tro på et liberalistisk økonomisk system. De har set statsmagten som truslen - til trods for, at deres eksistens til stadighed har været i fare på grund af de store koncerners fremmarch.
- Da der har været politisk flertal for at støtte ejerboligen stærkest, er der skabt skel mellem ejere og lejere.

Socialdemokratiet har skabt et materielt og socialt bedre samfund, men der eksisterer stadig ulighed og spændinger.

Det stiller krav til os om at gøre interessefællesskabet klart for at samle et flertal i befolkningen om solidariske løsninger på samfundets problemer. Det kan kun ske ved at erkende de nye udfordringer og tage stilling til dem.

De nye udfordringer

1960'erne var kendetegnet af en enestående økonomisk fremgang og høj beskæftigelse. Fra at være midlet til at holde nøden fra døren, har arbejdet givet mulighed for stadig flere materielle goder, der gør tilværelsen mere bekvem.

Med arbejderbevægelsen som politisk drivkraft er en stor del af velstandsfremgangen anvendt til at udvikle uddannelsesstilbuddene, sundhedsvæsenet og den sociale forsyning. I kraft af stigende skatter har man tilstræbt at sikre borgerne fri adgang til disse goder samtidig med, at de voksende private forbrugsmuligheder er blevet mere ligeligt fordelt.

Men de grundlæggende uligheder i økonomisk magt og formåen består. Samfundets bestræbelser for at fremme produktion og beskæftigelse har gjort det muligt for de besiddende at samle endnu større formuer, fordi den kapitalistiske produktionsform hidtil har kunnet sørge for stadig vækst i arbejdspladser og indtjening. Der har ikke været politiske muligheder for at gribe mere direkte ind i produktionsvilkårene og fordelingen af produktionsresultatet.

Samfundets rolle har i det væsentligste været afgrænset til at sørge for veluddannet arbejdskraft, veludviklet transportsystem og andre servicefunktioner for virksomhederne og deres ansatte samt at hjælpe de grupper, der ikke har kunnet leve op til produktionslivets skærpede krav om præstations- og tilpasningsevne. Gennem skatte- og udgiftspolitikken har samfundet endvidere søgt at afbøde de konflikter mellem hensynet til fuld beskæftigelse, prisstabilitet og betalingsbalance, som er uløseligt knyttet til det internationale kapitalistiske system. De muligheder, der har været til rådighed via statsapparatet, har således været begrænset til midler, der har kunnet afbøde det kapitalistiske samfunds værste skadevirkninger. At disse midler bliver stadig mere utilstrækkelige, understreges af de seneste års udvikling med nedsat reformtempo og besparelser i den offentlige sektor. For den fortsatte kamp mod ulighed og uretfærdighed er direkte indgreb i samfundets produktionsapparat derfor uundgåeligt.

Produktionen er blevet samlet i større og færre koncerner, der ofte er organiseret på tværs af landegrænser og derfor kan handle med mindre hensyntagen til nationale regeringer og lønmodtagerorganisationer.

Bestemmelsesretten over oprettelse og nedlæggelse af arbejdspladser, organisationen af arbejdet og mulighederne for at påvirke forbrugernes adfærd er i stigende grad samlet hos et fåtal af topledere i de store selskaber.

Trods styrkelse af medarbejdernes indflydelse gennem blandt andet tillidsmandsinstitutionen er opdelingen i over- og underordnede fastholdt, og betydelige lønforskelle er bevaret i overensstemmelse hermed. Planlæggende og kontrollerende funktioner, der kræver længere uddannelse er vurderet og aflønnet højt, hvorimod det manuelle arbejde fortsat er ringere vurderet og betalt. Vidtstrakt specialisering af arbejdsprocessen har for mange medført voksende afstand mellem arbejdet og arbejdets resultat. Anvendelse af et dyrt produktionsapparat samt stadige tekniske fremskridt har under pres fra fagbevægelsen ført til øget realløn, kortere arbejdstid og længere ferie. Men samtidig er kravene skærpet til arbejdstempo, øget skifteholdsarbejde og tilpasningsevne. Der er opstået mangel på arbejdskraft med tidssvarende uddannelse, mens mange har været utilstrækkeligt rustet til at klare de forøgede krav til faglige kvalifikationer. Det har fastholdt lønuligheden og medvirket til, at mange slides ned, psykisk og fysisk, og må holde op med at arbejde. Alle disse faktorer har øget arbejdernes fremmedgørelse i forhold til deres arbejde.

De øgede erhvervs- og forbrugsmuligheder har medført grundlæggende forandringer i familiemønsteret, idet det er blevet almindeligt, at både mand og kvinde har erhvervsarbejde. Det har forbedret levestandarden, men øget presset på familien. Samtidig har samfundet overtaget en stor del af den omsorg for børn, syge og ældre, som tidligere blev klaret af den enkelte familie.

Tilbuddene om arbejdspladser er blevet koncentreret i de større byer. Nogle steder har dette medført affolkning af landområdet og mindre bysamfund, hvorved beskæftigelsesmulighederne og servicetilbuddene for de tilbageblevne er blevet yderligere forringet. For mange har øget afstand mellem hjem og arbejdsplads forlænget arbejdsdagen og gjort bilen til en forudsætning for jobbet. Bilismen har stillet krav om enorme samfundsinvesteringer, krævet et stort antal ulykkesofre og belastet vore omgivelser samt medført en forringelse af det

kollektive trafiktilbud.

I ganske særlig grad har forureningen fra produktionen forringet det omgivende miljø. Indførelse af farlige materialer og produktionsprocesser har skabt nye belastninger og fremkaldt nye erhvervsbetingede sygdomme.

Velstandens erobring er således ikke blevet fulgt af en tilstrækkelig fremgang i trivsel og velfærd. Misbrug af alkohol, piller og stoffer vidner herom.

Hos mange af dem, der har kunnet fastholde deres position i konkurrencesamfundet, har den øgede velstand nedbrudt klassesammenhold og samfundssolidaritet. Mange føler sig i deres stræben efter at anskaffe stadig flere materielle goder generet af en voksende skattebyrde, men erkender ikke årsagerne hertil. Deres utilfredshed retter sig i stedet mod væksten i den offentlige administration, mod de offentligt ansattes voksende antal og mod deres løn- og ansættelsesvilkår.

Manglerne og planløsheden i samfundets indsats skyldes for en stor del, at det ikke politisk har været muligt at skabe forståelse for langsigtede løsninger. De negative følger af den ukontrollerede vækst har medført, at en stor del af væksten er gået til forøgede sociale omkostninger, hvilket blandt andet har vist sig i form af en større offentlig sektor.

Samtidig har man undladt at oplyse befolkningen tilstrækkeligt om betydningen af en veludviklet kollektiv service. Herved opfatter mange det offentlige som en formynder og ikke som en tjener.

I denne situation breder der sig en følelse af magtesløshed. Udviklingen forekommer uden plan og styring, eller man fornemmer en fjernstyring fra store koncerner eller offentlige kontorer. Mistænksomheden overfor andre samfundsgrupper forstærkes af mangel på kendskab til deres arbejde, af mangel på forståelse af samfundsnytten i deres indsats og af forståelig utilfredshed med uligheder i social og økonomisk placering. Hertil kommer, at politiske kræfter direkte - f.eks. på boligområdet og skatteområdet - appellerer til gruppeegoismen. Der opstår politisk rodløshed, som forstærkes af den proportionsforvriddning og de upræcise aggressioner mod de politisk ansvarlige, som visse massemedier udnytter.

Et stort antal mennesker opgiver at deltage aktivt i det politiske liv på grund af manglende tro på folkestyrets evne til at få styr på udviklingen og på den enkeltes mulighed for indflydelse. Men ofte bliver mange også trætte ved at tænke på den træge og langsommelige måde, hvorpå det politiske system fungerer. Og det voldsomme pres i det daglige arbejde giver dem ikke overskud til nogen større politisk indsats.

Andre sætter kræfterne ind på at fremkalde en voldelig omstyrning af det kapitalistiske system.

Flere søger tilflugt i den opfattelse, at alt ville blive bedre, hvis blot staten holdt op med at begrænse deres private forbrug gennem høje skatter og lod hver klare sit. Denne forældede, liberalistiske tankegang overser, at den materielle fremgang er skabt blandt andet i kraft af, at samfundet har sørget for de nødvendige rammer. Den ser bort fra, at de sociale omkostninger sætter spørgsmålstegn ved ønskeligheden af fortsat økonomisk vækst. Og den præges af en ubegrænset optimisme med hensyn til det kapitalistiske systems mulighed for at omsætte teknologiske fremskridt i fortsat materiel fremgang.

Men det internationale økonomiske tilbageslag i energikrisens kølvand har netop på afgørende måde rystet forestillingen om en ubegrænset og krisefri økonomisk vækst.

Industrilandenes materielle fremskridt er til dels gennemført på de fattige folkeslags bekostning. Vi har udbyttet dem ved at udnytte deres billige råvarer og arbejdskraft og ved at udkonkurrere deres spæde industri. På grund af vor rovdrift på verdens rigdomme - for eksempel på energikilderne - trækkes de fattigste dele af verden endnu længere ned i økonomisk underudvikling.

Vi ved, at vort uhæmmede forbrug af råstoffer og energi ikke kan fortsætte, fordi de naturlige reserver af en række vigtige råstoffer er begrænsede. Det forstærkes ved, at de lande, der besidder råstofferne, vil beholde en stigende andel til egen produktion og kræve øgede priser for resten. Vi ved også, at uanset om uventet store reserver skulle blive fundet, så må væksten bringes under kontrol, før naturens kredsløb overbelastes yderligere på grund af tiltagende forurening.

Vi har længe anet denne sammenhæng. Men nu er videnskaben i stand til at fastslå, at selve

de grundlæggende betingelser for menneskeligt liv trues af fortsat, ukontrolleret vækst i folketal og ressourceforbrug.

Vi må gennem et solidarisk og forpligtende internationalt samarbejde bremse varigt op i vore krav på ressourcerne og sikre en ligelig fordeling af verdens rigdomme og derved bane vejen for en stabilisering af folketal. Kontrol over væksten kræver styring af de økonomiske kræfter og samfundets produktionsvilkår. Forureningen og det uhæmmede forbrug af råstoffer og energi har direkte sammenhæng med de frie økonomiske kræfter. Effektiv økonomisk styring er derfor en forudsætning for, at en opbremsning skal kunne lykkes. Kun således kan vi forhindre, at det bliver de selvregulerende kræfter i form af krig eller massedød af sult og forgiftning, der tilvejebringer en ny form for ligevægt for kommende generationer.

Allerede nu må vi indstille os på, at der bliver snævrere grænser for stigningen i vort hjemlige forbrug, selv om vi - i afsvækket tempo - kan fortsætte med at forøge produktionen.

Ulandsbistand, dyrere råstoffer, øget investeringsbehov for at sikre konkurrenceevne og livskvalitet samt hensynet til betalingsbalancen vil afstikke disse grænser. I kraft af forbedrede metoder vil den mulighed og nødvendige vareproduktion blive fremstillet med stadig faldende arbejdsindsats. Det understreger nødvendigheden af at fordele arbejdet solidarisk og ændre et forbrugsmønster, hvor vi har beslaglagt stadig flere goder, som er udnyttet mindre og mindre rationelt. Den globale udfordring stiller således krav om store forandringer i vor adfærd og vort samfundssystem. Den vil betyde en indskrænkning i nationers, koncerners og individers udfoldelse, som er fremmed for grundtanken i det kapitalistiske system. Det stiller krav til planlægning og til styrkelse af fællesskabet.

Derfor er den demokratiske socialisme svaret på denne udfordring.

Vækst i kvalitet

Det enkelte menneskes livsvilkår, trivsel og mulighed for at leve en meningsfyldt tilværelse, er den egentlige prøve på et samfunds kvalitet. Økonomisk tryghed og materiel velstand kan bidrage til at skabe et bedre samfund - men gør det ikke i sig selv. At udvikle et samfund med vækst i kvalitet er at sætte mennesket i centrum.

For at virkeliggøre dette må vi alle erkende, at fællesskabet er et gode og en nødvendighed. Den demokratiske socialismes krav om frihed, lighed og solidaritet udtrykker netop noget fundamentalt om forholdet mellem mennesker i et samfund, der er bedre end det nuværende. Forudsætningen for, at vi kan skabe et samfund med øget livskvalitet, er en dybtgående omvurdering af de værdinormer, vi lægger til grund for vor stillingtagen til alle sider af samfundets udvikling. Da samfundet udvikler sig i en vekselvirkning mellem ændringer i den økonomiske struktur og ændringer i vore holdninger, kræver virkeliggørelsen af den demokratiske socialisme nødvendigvis indsats på begge disse planer.

Den politiske kamp er i sit væsen en kulturkamp om hvilket menneskesyn, der skal præge samfundet. Denne kulturkamp skal ikke blot føres på det økonomiske område, men den skal også føres indenfor samfundets øvrige områder, såsom kunst, litteratur, teknologi og videnskab. Ikke før det solidariske menneskesyn og den solidariske livsholdning er trængt igennem i alle livets og i alle samfundets forhold, kan vi være tilfredse. Først når dette overordnede menneskesyn dominerer i den politiske hverdag, bliver drømmen om et kvalitativt velstandssamfund, der bygger på en solidaritet, opnåelig. At vi på et solidarisk grundlag lader menneskets livsvilkår være bestemmende for vor stillingtagen får følger på alle samfundsområder: Vi må kræve øget lighed samtidig med, at den økonomiske vækst begrænses.

Planlægningen må skabe levende og oplevelsesrige miljøer, der skal give vide rammer for fællesskabet.

Miljøernes udformning skal gøre det muligt for folk at få tilfredsstillet de menneskelige behov for at arbejde og leve i harmoni med sig selv og sine omgivelser.

Skal fællesskabet trives og udvikles, skal planlægningen tilstræbe udformningen af miljøer, der giver lige muligheder for alle samfundsgrupper.

Arbejdslivet må menneskeliggøres. Vi må kræve produkter, der faktisk er brug for, og som ikke er farlige, og som ikke har indbygget forældelse.

Hensynet til bevarelsen af naturen må gives større vægt. Forskningen må mobiliseres i

samfundets tjeneste.

Solidaritetsen må indebære tryghed og udviklingsmuligheder for alle. Vi må leve op til de krav, som ligestillingen mellem kønnene stiller til os. Følelsen af at høre til i samfundet må give sig udtryk i engagement og i vilje til at tage et medansvar.

Kunsten skal være en kilde til glæde, menneskekundskab og dybere livsindsigt for enhver. Vi må være åbne for eksperimenter. Vi har erkendt, at der er grænser for vækst i kvantitet. For vækst i kvalitet er der ingen grænser.

Den demokratiske vej

Mål og midler hænger sammen. En politisk ideologi kan ikke vurderes eller forstås alene på grundlag af dens fremtidsvisioner og politiske indhold. Det er i det praktiske arbejde for ideernes virkeliggørelse, at deres sande indhold sættes på prøve. Derfor er vurderingen af et partis ideer og målsætning afhængig af partiets daglige arbejde.

I den fortsatte kamp for omformningen af det danske samfund i demokratisk, socialistisk retning bekender Socialdemokratiet sig uforbeholdent til folkestyret. Det danske folkestyre rummer i sig mulighederne for ad reformernes vej at ændre samfundet, fordi ansvaret herfor i sidste instans er lagt ud til den enkelte vælger. Andre bevægelser, der kalder sig socialistiske, mener at stå for en anden og mere direkte vej til socialismen. Socialdemokratiet tager afstand herfra. Netop fordi vort mål er et mere demokratisk samfund end det nuværende, og fordi det er fundamentalt at sikre, at folkets sejr og vores sejr er den samme, er den reformistiske vej den eneste mulige.

Skal den reformistiske vej føre til virkeliggørelse af ideerne, må sigtet med de nødvendige kompromisser bestandig fastholdes og klargøres. Sammenhængen mellem det daglige politiske arbejde og de principielle målsætninger må hele tiden være klar. Ingen enkelt reform er et mål i sig selv, men et middel. Reformerne skal i en sammenhængende dynamisk udvikling virkeliggøre den demokratiske socialisme. Rækkevidden af hver enkelt reform afhænger alene af den opbakning, der kan skabes. Den politiske kamp må derfor både føres gennem det parlamentariske arbejde, i arbejderbevægelsens mange organisationer og i samfundet som helhed. I denne kamp skal partiet og den øvrige arbejderbevægelse udgøre en åben, bred og demokratisk struktur, der sikrer, at de synspunkter, som formuleres af medlemmerne, får reel betydning. Arbejderbevægelsen bør i sig selv være en demonstration af de ideer om frihed, lighed og solidaritet, som vi ønsker at bygge samfundet på.

Dette er forudsætningen for, at Socialdemokratiets politik fremstår som et sammenhængende sæt af ideer overalt i samfundet. Det er folkets aktive medvirken overalt i fællesskabet, der giver folkestyret et reelt indhold.

Internationalt samarbejde

Målet for det internationale samarbejde er at sikre frihed, fred og velfærd og at skabe retssikkerhed mellem folkene. Menneskerettighederne må garanteres alle uanset køn, race, tro, sprog eller nationalitet.

Kun gennem et internationalt samarbejde kan de største af menneskehedens problemer løses: Kløften mellem rige og fattige lande, truslen om krig, rovdriften på naturen og de multinationale selskabers ukontrollerede magtudfoldelse.

Socialdemokratiet har fra sin start været en del af den frie internationale arbejderbevægelse.

Den internationale solidaritet må have samme vægt som den nationale solidaritet. I denne kamp skal Socialistisk Internationale være et aktivt samarbejdsorgan for alle demokratiske, socialistiske partier i verden. Den voksende ulighed mellem rige og fattige lande, der fastholder flertallet af verdens befolkning i en situation præget af nød og håbløshed, er uværdig for menneskeheden og vil medføre voldsomme konflikter, dersom ikke en global solidaritetspolitik formuleres og gennemføres i et forpligtende samarbejde. Danmark må aktivt støtte kravet om en ny økonomisk verdensorden.

Bistanden fra Danmark til udviklingslandene må bestandig øges i omfang, og denne støtte må ydes i respekt for det enkelte lands forudsætninger. Såvel i den direkte udviklingsbistand som i internationale organisationer skal Danmark aktivt virke for, at der i særlig grad ydes hjælp til de fattigste lande og til lande, hvor man søger at skabe social retfærdighed. Danmark skal arbejde for, at de rigeste lande yder forholdsvis mest i støtte til udviklingslandene. Der må

ydes støtte til de kræfter, der kæmper sig hen imod politisk og økonomisk frigørelse. Kravet om en mere retfærdig økonomisk verdensorden vil stille os overfor nødvendigheden af tilpasninger i vor egen økonomi samtidig med, at hele det internationale økonomiske samarbejde vil blive påvirket. Overfor dette krav fra udviklingslandene bør Danmark, bl.a. i FN og EF, gå foran i formuleringen af en samarbejdspræget, solidarisk politik.

FN's rolle i verdensudviklingen må styrkes. En global, fælles myndighed er det nødvendige svar på de problemer, verden står overfor. Dette gælder både i bekæmpelsen af uligheden og i bevarelsen af freden. Det er derfor en fundamental dansk interesse i FN at medvirke til, at en realpolitisk holdbar international retsorden vokser frem. Kun en sådan udvikling kan sikre freden og danne forudsætningen for fuldstændig afrustning.

Ligesom den økonomiske velstand er den politiske og militære magt ulige fordelt mellem verdens nationer. Nogle få lande er så dominerende, især hvad angår besiddelsen af moderne masseødelæggelsesvåben, at forholdet mellem disse lande er af helt afgørende betydning for verdensudviklingen.

Samtidig med, at disse supermagter repræsenterer samfundsopfattelser, der på det ideologiske plan er modsætninger, samarbejder de imidlertid indbyrdes på en række områder af gensidig interesse. Danmark bør støtte udviklingen af samarbejdsmodeller, der går på tværs af mulige konfliktlinier, og som kan medvirke til at skabe stabilitet og tillid. Målet for Danmarks sikkerhedspolitik er, at freden i verden sikres, og at der banes vej for opløsning af de militære magtblokke på en måde, der fastholder det danske folks ret til frit at bestemme sin fremtid. Danmarks medlemskab af EF må løbende vurderes kritisk i lyset af, om medlemskabet fremmer den demokratiske socialisme nationalt og internationalt.

I samarbejdet i EF bør Danmark arbejde for et demokratisk socialistisk Europa. I forholdet til omverdenen bør De europæiske Fællesskaber føre en progressiv og åben politik for at forme et altomfattende internationalt samarbejde. Først og fremmest bør EF i sine økonomiske og politiske forhold til udviklingslandene gå forrest i retning af økonomisk udligning. Man må arbejde for råvareaftaler og støtte at U-landene beskytter deres industri. I øvrigt bør EF gå foran i den størst mulige frigørelse af verdenshandelen og i det internationale økonomiske og valutariske samarbejde.

Danmarks udenrigspolitik skal udbygge en så bred kontaktflade som muligt på tværs af markedsdannelser, militære alliancer og andre internationale grænsedragninger.

Samarbejdet mellem de nordiske lande har på grund af det dybt forankrede folkelige fællesskab i Norden en særlig karakter, og det må i størst mulig udstrækning udmøntes i en fælles politisk stillingtagen og i fælles aktiviteter. På tilsvarende måde bør Danmark deltage i bestræbelserne blandt medlemslandene af EF på at formulere en fælles politik i de tilfælde, hvor landene står overfor fælles udfordringer. Men Danmark bør også i en aktiv og selvstændig formuleret politik give udtryk for sine holdninger og varetage sine interesser, både i forbindelse med FN, andre internationale organisationer og konferencer og i det direkte forhold til andre lande overalt i verden.

Det danske Socialdemokrati stiller sig solidarisk med de undertrykte i deres kamp mod undertrykkerne overalt i verden. Dette skal ske i størst muligt samarbejde med den øvrige arbejderbevægelse. Gennem en sådan solidaritetspolitik - og gennem et samarbejde mellem de socialdemokratiske partier - skal den demokratiske socialisme styrkes internationalt.

Demokratisk samfundsøkonomi

Først når ejendomsretten til produktionsmidlerne er fælles for alle, bliver det fuldt ud muligt at forene demokrati på den enkelte arbejdsplads med en samfundsstyring af produktionen efter folkets ønsker og behov.

Kapitalismen medfører uundgåeligt ulighed i magt og velstand. Et mindretal får råderetten over produktionsmidlerne for de mange.

Udviklingen viser, at en stærk arbejderbevægelse kan begrænse udbytningen og skabe større lighed. Men det kapitalistiske system lever videre og rummer en grundlæggende konflikt mellem stærke privatøkonomiske interesser og den for helheden bedste anvendelse af de produktive kræfter.

Denne konflikt forstærkes, når produktionen i voksende omfang samles i få, magtfulde

koncerner. I ledelsen af de store - ofte multinationale - selskaber samles umådelige økonomiske magtmidler. Herfra kan fremelskes visse materielle behov på bekostning af andre og vigtigere. Der udøves en reklamepåvirkning med større gennemslagskraft end samfundets information til forbrugerne om deres valgmuligheder. Der lokkes og trues med hensyn til lokaliseringen af nye arbejdspladser efter metoder, der er velegnet til at bryde fagbevægelsens nationale og internationale sammenhold og til at formå myndigheder til at ændre forud lagte planer.

I kølvandet af erhvervenes investeringer tvinges samfundet til lige så store udgifter til boliger, veje, skoler, institutioner og service. Det er således ikke alene de private, men også de samfundsmæssige investeringer, der risikerer at gå tabt, hvis en erhvervsvirksomhed lukker. Den ny teknologi, der tages i anvendelse for at opnå størst mulig konkurrenceevne, kan være i modstrid med sociale og menneskelige hensyn.

Koncentrationen af privat kapitalmagt begrænser menneskenes indflydelse og overblik. Denne tendens forstærkes af den ofte teknisk betingede specialisering af arbejdet.

Disse sammenhænge gør det til en demokratisk nødvendighed under forskellige former at overføre ejendomsretten over produktionsmidlerne til fællesskabet, så der kan skabes bedre og mere samfundsbevidste holdninger mellem mennesker.

Reformer af de økonomiske magtforhold er nødvendigvis en mangesidet og langvarig proces. De enkelte reformer skal bygge på størst mulig decentralisering af de økonomiske beslutninger. Den ineffektivitet og bureaukratisering, der kendetegner de centraldirigerede økonomiske systemer, skal undgås.

Men der skal opfyldes en række afgørende forudsætninger for, at en markedsøkonomi kan fungere socialt og samfundsøkonomisk tilfredsstillende.

1. Lønmodtagerne må gives andel i hele erhvervslivets kapitaltilvækst ved lovgivning om økonomisk demokrati. Den fælles medejendomsret må udformes som andele i egenkapitalen i erhvervslivets selskaber. Større virksomheder skal organiseres i selskabsform. I det enkelte private selskab må lønmodtagerkapitalen forvaltes af de ansatte i fællesskab, så den kan blive rygstød for medbestemmelse.

Det økonomiske udbytte af lønmodtagernes medejendomsret må fordeles solidarisk gennem en fælles fond.

Lønmodtagernes medejendomsret skal betyde en fremadskridende udjævning af den skæve formuefordeling og nedbrydning af private kapitalgruppers dominerende magtstilling.

Den personlig ejede virksomhed - som er fremherskende i landbrug, håndværk og handel - garanteres eksistens- og udviklingsmuligheder.

2. Den organiserede lønmodtagerindflydelse må udvides på alle planer:

Princippet om arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet må ophæves gennem koordineret faglig og politisk indsats.

De offentlige arbejdspladser og de kooperative virksomheder bør understøtte den demokratiske udvikling i det private erhvervsliv ved at gå i spidsen med udvidet medbestemmelse og ansvar for de ansatte. Målet er, at produktionen tilrettelægges, så alle kan inddrages også i de dele af arbejdsprocessen, der er planlæggende og kontrollerende.

3. Folkestyret må have kontrol over nøgleposter i samfundsøkonomien og være i besiddelse af instrumenter til at styre de virksomhedsøkonomiske interesser i overensstemmelse med de samfundsøkonomiske.

Banker, sparekasser, kreditforeninger og forsikringsselskaber må omdannes til selvejende institutioner, hvor samfundsrepræsentanter udgør flertallet i de ledende organer.

Samfundet skal styre omfang og sammensætning af investeringerne indenfor hovederhvervsområder:

Tilstrækkelig og rationel investering i de eksporterende og importkonkurrerende erhverv er forudsætningen for den produktivitet og konkurrenceevne, som er fundamentet for enhver økonomisk reform.

Investeringspolitikken kan føres gennem en skala af virkemidler, for eksempel særlige kreditvilkår, tilbud om indskud af ansvarlig kapital fra fonds og stat samt gennem tilskud, afgifter, påbud og forbud. Derved kan tillige tilskyndes til eksempelvis en sanering af dårlige arbejdsmiljøer og lavtlønnede produktioner, - og der kan bidrages til oprettelse af andre og

bedre arbejdspladser. Tilsvarende kan virksomhedernes geografiske placering påvirkes, så der over hele landet sikres et varieret udbud af arbejdspladser og servicetilbud.

Produktioner, der på grund af særlige trafik- og miljøforhold belaster bysamfund, kan som led i lokaliseringspolitikken tilskyndes til udflytning. Det kan endelig være hensigtsmæssigt, at staten på nye produktionsområder opretter egne virksomheder eller går i partnerskab med eksisterende private og kooperative virksomheder.

Hvor disse smidige instrumenter ikke er i stand til at sikre opfyldelse af overordnede samfundsmål i enkelte virksomheder eller brancher, kan direkte statsovertagelse blive aktuel. Samfundet skal sikre den for helheden bedste anvendelse af de produktive kræfter gennem en økonomisk planlægning, der afstikker rammerne også for virksomhedernes økonomiske dispositioner. Indenfor disse rammer skal virksomhederne bevare tilskyndelsen til at økonomisere med de knappe ressourcer og udvikle evnen til at klare sig på det internationale markedes vilkår.

4. Alle forbrugeres behov må gives mere ligevægt gennem en udjævning af aflønning og formuebesiddelse. Det stiller store krav til skatte-, social- og arbejdsmarkedspolitikken effektivitet. Det forudsætter desuden en solidarisk lønpolitik og økonomisk demokrati.

5. Den organiserede forbrugerindflydelse må styrkes. Forbrugernes retsbeskyttelse må øges. Samfundet må sikre en bedre forbrugerinformation, herunder undervisning i skolerne og i massemedierne. Kooperationens indsats må forstærkes.

Samfundet må skærpe kravene til produkternes kvalitet og stille krav om, at producenterne før markedsføring beviser nye produkters ufarlighed. Reklamens form må kontrolleres, og den informative værdi forbedres.

Monopollovgivningen må skærpes og kontrolvirksomheden udbygges.

Lighed og tryghed

Uligheden er et netværk af indbyrdes sammenhænge. Der er stor sandsynlighed for, at den enkeltes sociale baggrund bestemmer uddannelse og indtjening. Lav løn er kædet sammen med fysisk og psykisk belastende arbejde, vantrivsel, sygdomsrisiko og ringe tryghed i ansættelsen. Lav løn er årsag til dårlige boligforhold og ringe muligheder for at få udbytte af fritid og ferier. Belastende levevilkår gør det vanskeligere at overskue samfundets sociale støttemuligheder, at sikre børnene baggrund for og støtte til at få en uddannelse og hindrer aktiv medleven i samfundsforhold.

Samfundet kan yde den mest værdifulde indsats ved at støtte børnefamilien med økonomi, bolig og social bistand, der forhindrer, at lav indtjening - eller andre forhold - hos forældrene bliver årsag til uoprettelige skævheder i småbørns opvækstvilkår. Boligmiljøerne skal tage hensyn til børns behov for kontakt og samvær med andre børn. Ligesom børns behov for samvær med andre aldersgrupper må tilgodeses.

En udvidet barselsorlov, hvoraf en del kan tages af barnets far, og således, at man er garanteret at kunne vende tilbage til arbejdspladsen uden forringelse af hidtidige vilkår. En mere fleksibel arbejdstid skal sikre forældre mulighed for samvær med børnene i de yngste år. For at imødekomme børnenes behov for udvidet social kontakt og udvikling i førskolealderen må der til alle gratis tilbydes samvær under pædagogisk vejledning. Allerede ved skolealderens begyndelse vil det kræve uforholdsmæssig stor indsats at rette op på de uligheder i småbørns udvikling, der er grundlagt ved vantrivsel og kontaktmangel. Derfor må der sættes direkte ind på at modvirke børnenes ulige startvilkår, og forældrene må motiveres til og have mulighed for at kunne deltage i skolens hverdag. Herudover bør det være folkeskolens og det videre uddannelsesforløbs fornemste opgave at udvikle børnenes tolerance og solidaritetsfølelse og tilskynde til kritisk og konstruktiv stillingtagen til samfundets problemer.

Kønsskel skal nedbrydes. Ligestillingen mellem kønnene kræver en bevidst indsats på alle områder af samfundslivet. Målsætningen for denne kamp er identisk med den demokratiske socialismes krav om lighed. Som den vigtigste forudsætning for ligestilling må kvinderne sikres en økonomisk selvstændig tilværelse ved deltagelse i arbejdslivet. Erhvervsvalget skal frigøres fra traditionelle kønsnormer. Lige uddannelse af mænd og kvinder er nødvendig, for at kvinder kan påtage sig de opgaver, som ligestillingen vil medføre. Enhver diskriminering på grundlag af køn i lovgivningen skal fjernes. Skellene mellem de forskellige former for arbejde må

nedbrydes. Indsatsen må gøres allerede i folkeskolen, hvor teoretisk og praktisk uddannelse må ligestilles. Overgangen fra uddannelsen til arbejdsmarkedet må gøres mere smidig, således at der for den enkelte bliver tale om en vekselvirkning mellem arbejde og uddannelse. Det må tilstræbes, at alle erhvervsaktive i kortere eller længere perioder deltager i det rutinearbejde, der aldrig helt kan afskaffes. Herved kan vi formindske den nuværende mistænksomhed mellem de forskellige befolkningsgrupper og således skabe en af forudsætningerne for den solidaritet mellem alle borgere, der er et grundtræk i den demokratiske socialisme.

På grund af de fortsatte fremskridt i de almene grunduddannelser og den hastige udvikling i kravene til viden og kvalifikationer, eksisterer der en alvorlig generationsbestemt ulighed i uddannelsesmæssige forudsætninger. Derfor må voksenuddannelse prioriteres højere, både de almene og specielle uddannelsesstilbud. En væsentlig del af fremtidens arbejdstidsforkortelse bør omsættes i betalt frihed til videre uddannelse. Ved tilbud om faglig om- og opskoling i stor målestok og ved en aktiv egnsudviklingspolitik skal samfundet lette tilpasningen til skiftende beskæftigelsesmuligheder og derved styrke den solidariske lønpolitik. Ved en sådan uddannelsespolitik skal det også tilstræbes, at forskellige erhvervs- og befolkningsgrupper kommer til at forstå hinandens arbejdsvilkår bedre. Uddannelserne skal således tjene til at nedbryde ensidig og indsnævrende erhvervspecialisering. Kun derved kan der skabes en egentlig solidaritet mellem beskæftigede i forskellige erhverv.

Solidarisk lønpolitik og demokratiske rettigheder gennem organisering af de ansatte på den enkelte arbejdsplads er nødvendige forudsætninger for, at ulige løn- og arbejdsforhold kan afskaffes.

Når lønmodtagerne sikres medejendomsret til kapitaltilvæksten, lettes mulighederne for at føre en lønudjævnende politik indenfor realistiske rammer for den samlede indkomstudvikling, samordnet med skatter og sociale tilskud gennem aftaler mellem staten og organisationerne. Derved kan beskæftigelsen betrygges, og reallønnen værnes mod en inflation, der kun gavner de store ejendomsbesiddere.

Der må sikres fuld beskæftigelse gennem en solidarisk fordeling af arbejdet. Arbejdstiden må afkortes og gøres mere fleksibel. Derved understøttes yderligere ligestillingen mellem kønnene i arbejdslivet, og der skabes større og mere lige mulighed for både mænds og kvinders medleven i familien. Arbejdsformidlingen må have beføjelser og økonomi til at hjælpe mennesker med lav arbejdsevne til mindre krævende - men normalt lønnede - arbejdsfunktioner. Der må sikres adgang til tidligere folkepension, men samtidig gives forbedrede muligheder for at forblive i arbejdslivet efter eget ønske.

Alle må gives ensartede rettigheder med hensyn til tryghed i ansættelsen, erstatning for tabt arbejdsfortjeneste ved sygdom, ulykke og arbejdsløshed samt pension. Arbejdsløshed er en uforskyldt situation for den arbejdsløse. Der bør derfor ydes arbejdsløshedsunderstøttelse, uden tidsbegrænsning, så længe arbejdsløsheden varer.

Boligforholdene er af afgørende betydning for de sociale og økonomiske vilkår.

Det er samfundets forpligtelse at sikre alle gode og sunde boliger til overkommelig betaling. Al jord overtages gradvist af samfundet. Enhver mulighed for spekulation i jord og bolig afskaffes. Alle private udlejningsejendomme overtages af lejerne i fællesskab. Den hidtidige ulighed til ugunst for den fællesskabsejede bolig slettes. Forskelle i løbende boligudgift skal alene være udtryk for faktiske forskelle i kvalitet og i opsparing af egenkapital, - uafhængigt af boligens alder og ejerform.

Navnlig bør børnefamiliens boligforhold støttes for at sikre, at hensynet til børnenes opvækst og familiens trivsel prioriteres højere end andre forbrugsgoder.

Den generelle indsats for lighed og tryghed er socialpolitikens fundament. Omfanget af det sociale bistandsapparat bliver en målestok for lighedspolitikens resultater: Jo bedre den generelle indsats lykkes, jo mindre bliver behovet for individuel bistand til at afhjælpe sociale problemer.

Der må imidlertid gennem en langsigtet planlægning ske en fortsat udbygning af samfundets serviceydelser indenfor uddannelse og trafik og omsorg for børn og ældre, ligesom pensionsudbetalingen vil øges på grund af et voksende antal ældre førtidspensionister. Derfor må en stor andel af de samlede forbrugsmuligheder fordeles over fællesskabet.

Det vil sandsynligvis også være en nødvendig forudsætning for en høj og stabil

beskæftigelse, idet de vareproducerende erhverv som følge af den fortsatte teknologiske udvikling kun vil beskæftige en mindre del af tilgangen til arbejdsmarkedet. Udbygning af samfundets service er uforenelig med nedskæring på de offentlige budgetter. De store offentlige udgifter kræver derfor et langt mere retfærdigt og smidigt skattesystem, så velstandsfordelingen effektivt udjævnes samtidig med, at de økonomiske mellemværender mellem borgere og samfund forenkles.

Den demokratiske socialisme har som mål et samfund, hvor arbejdet ikke er en nødvendig byrde, men en rettighed og en mulighed for udfoldelse. Arbejdsindsatsen skal derfor ikke drives fremad ved store lønforskelle. Skellet mellem arbejde og fritid vil for de fleste blive udvisket. Sociale pensioner, sygedagpenge, uddannelsesstøtte m.v. kan tænkes erstattet af et tilbud til alle om et minimalindtægt fra samfundet - kombineret med pligt til, for dem der er i stand dertil, at udføre begrænsede arbejdsopgaver for fællesskabet. Heri ligger blandt andet muligheden for at tilrettelægge en gradvis overgang fra uddannelse til erhvervsaktivitet, fra erhvervsaktivitet til fortsat uddannelse og fra erhvervsaktivitet til pensionisttilværelse.

Den enkelte og fællesskabet

Samarbejde mellem mennesker og den enkeltes forhold til fællesskabet vil altid være problemfyldt - forskellige som vi er på grund af psyke, intelligens og miljø. De værdinormer, der kendetegner det nuværende samfund, appellerer til en selvtilstrækkelighed, der fremmer den enkeltes mistænksomhed overfor omverdenen.

Disse holdninger må afløses af andre, hvis den enkelte på lige fod med andre skal have mulighed for at deltage i et aktivt og positivt samarbejde. Det forudsætter, at der skabes sådanne forhold med hensyn til uddannelse, arbejde, indkomst og bolig, at der gives mulighed for at virkeliggøre en solidarisk holdning. Endvidere må fællesskabet indrettes sådan, at det ikke opfattes som en magt, der vil påtvinge og dirigere, men som et produkt af de fælles anstrengelser, der skal sikre den enkelte større muligheder for udfoldelse og medleven.

Kun de love, som folk forstår, er folkets eje. Derfor må der både i lovgivningen og administrationen ske gennemgribende forenklinger. Og vi må nå frem til en anden balance imellem beslutninger og forvaltning centralt, og beslutninger, der træffes lokalt. Nærdemokrati må, ved den øgede medindflydelse det skal give, aldrig blive en erstatning for medansvar på det større mere indirekte plan. Nærdemokrati skal i størst mulig udstrækning indgå i dette. Og i takt med, at nærdemokratiet udbygges, må det sikres, at alle får mulighed for at deltage i offentlige tillidshverv. Ellers vil kun privilegerede få reel mulighed for at gøre sig gældende. Forudsætningen for større lokal medbestemmelse er en øget planlægning, der fastlægger rammerne, idet der sigtes mod så meget selvstyre som muligt og så meget planlægning som nødvendigt. Solidaritet må være det afgørende grundlag for et sådant nærdemokrati, og det må være fællesskabets ansvar at sikre den enkelte økonomisk, socialt og uddannelsesmæssigt.

Skal befolkningen ansføres til et mere samfundsmæssigt engagement forudsætter det, at det bliver et væsentligt led i uddannelsen og arbejdslivet at give borgerne mulighed for at kunne indgå aktivt i et fællesskab.

Planlægnings- og boligpolitik må bevidst søge at nedbryde de grænser, der eksisterer mellem hjem, arbejde og fritid. Det kræver nytænkning i forhold til vore nuværende bo- og samværsformer.

Byggeri af nye boliger må samles i lokalsamfund, der indeholder et så alsidigt bymiljø som muligt. Målet er storsamfund af lokalsamfund, som er forskellige, men som giver lige muligheder for den enkelte, og som understøtter fællesskab og aktiv udfoldelse. Dette må sikres gennem den økonomiske, erhvervspolitiske og trafikale styring.

Borgerne skal kunne modtage nødvendig orientering om omverdenen, modtage viden om andres synspunkter, både centralt og lokalt, og de må have mulighed for at kunne videregive egne synspunkter til andre. Derfor er det nødvendigt med en mediepolitik, der bryder det nuværende borgerlige pressemonopol. Det skal ske ved, at samfundet gør det økonomisk overkommeligt at starte nye lokale dagblade og ved at styrke radio og TV på det lokale plan og lægge programansvar ud til folkevalgte lokale organer. Desuden kan samfundet sikre alle grupper adgang til at udnytte de udvidede kommunikationsmuligheder.

Nærdemokrati må også omfatte borgernes daglige kontakt til det offentlige. Borgeren må drages ind i behandlingen af egne problemer og have medindflydelse på de afgørelser, der træffes i sociale forvaltninger eller på andre områder.

Kun ved at samfundet bygges op på solidariske værdier, kan vi virkeliggøre de egenskaber, som vi trives bedst med, nemlig åbenhed, tolerance, ærlighed og kærlighed. Tillid til at samfundet behandler os retfærdigt, ligeligt og venligt er en forudsætning for, at vi bør åbne os for hinanden og udfolde de skabende sider af vort væsen. Det solidariske samfund udvikles i et opgør med det kapitalistiske samfunds egoisme. Den demokratiske socialisme er et menneskesyn, ikke kun et økonomisk system.

Lige - men ikke ens

Medmenneskelighed og tanken om ligestilling er socialismens inderste kærne. Det socialdemokratiske idégrundlag har ligestillingsprincippet indbygget.

I et samfund med demokratisk socialisme må alle have lige muligheder, mænd såvel som kvinder.

Graden af ligestillingen i samfundet er et barometer for graden af reelt demokrati. Uanset race og tro er kvinder overalt dårligere stillet end mænd, økonomisk og socialt. En socialdemokratisk indstilling med dens indbyggede respekt for medmennesket må begynde i hverdagen og kan ikke være baseret på, at den ene - alene på grund af sit køn - skal varte den anden op. Eller at den ene - alene på grund af sit køn - skal forsørge den anden.

At engagere sig i tanken om ligestilling er ikke det samme som at ignorere de biologiske forskelle. Socialdemokratiet ønsker ad reformismens - den langsomme overbevisningens - vej at ændre den nuværende samfundsorden, så alle mennesker - alle - er for udfoldelse af evner og interesser for almenets vel.

Økonomisk uafhængighed med valgfrihed er en vigtig forudsætning for ligestilling. Valgfrihed for voksne forudsætter, at der er arbejdspladser, transportmuligheder og børneinstitutioner for alle. Børnene er vor fælles fremtid, de er en del af samfundet og ikke kun forældrenes private anliggende.

Reel valgfrihed og valgmulighed for mænd og kvinder kan kun eksistere, når samfundet påtager sig ansvaret for en forsvarlig, hensigtsmæssig og stimulerende pasning og uddannelse af børnene i en del af døgnets timer.

Under de nuværende samfundsrammer er det, ikke mindst for mange kvinder, svært at klare en indsats både i arbejds- og samfundsliv. Men samfundet trænger i høj grad til at blive påvirket af kvinder med deres erfaringer fra familien. Dette kan kun ske, hvis samfundet i langt større udstrækning end nu indrettes også på kvindernes præmisser.

Når kvinderne får mere indflydelse på samfundet, vil mændene få chance for større indflydelse på hjemmets hverdag og de dermed forbundne glæder. Samtidig vil det gavne børnene, at mændene fritages for den gamle mands-, karriere- og forsørgerrolle, fordi den opvoksende generation altid har haft og altid vil have behov for mandlig og kvindelig indflydelse. Det er på høje tid, at mandens påvirkning af børnene, som siden industrialiseringens gennembrud er blevet stadig mere forsømt, indhentes og genindføres.

Mænd og kvinder skal i samme udstrækning præge arbejds-, samfunds- og familieliv. Kun på et sådant grundlag kan der skabes love, som er retfærdige for begge køn.

Kvinder må have bedre uddannelse, end de har nu, for at de kan påtage sig de øgede opgaver, som ligestilling vil medføre. I erkendelse af, at kvinder er uddannede i forhold til mænd, vil Socialdemokratiet arbejde for bedre uddannelsesforhold for kvinder. Kvinders og mænds erhvervsvalg, som hidtil har været styret efter de gældende kønsnormer, skal opmuntres til større bevægelighed.

Uddannelsernes indhold ændres, så de i højere grad svarer til kvinders forudsætninger. Den formelle lighed er i arbejdslivet nået langt, men reelt har vi stadig to arbejdsmarkeder, et mandigt og et kvindeligt. Kvinderne dominerer hele det store lavtlønsområde. Kvinder udgør omtrent halvdelen af arbejdsstyrken, men der er stadig kun et beskedent antal kvinder i ledende stillinger. Socialdemokratiet vil arbejde for at fremme forståelse hos kvinderne for at organisere sig fagligt. Solidariteten, som kvinderne kender fra familien, må udvides til solidaritet på et bredere plan. Demokratisk socialisme forudsætter, at både mand og kvinde

præger samfund, børn og hjemmeliv. Begge køn har noget værdifuldt at tilføre. En rimeligere balance mellem de to køns ansvar og udfoldelsesmuligheder er bydende nødvendig, ud fra erkendelsen af, at det socialdemokratiske idégrundlag er inderligt forbundet med respekten for mennesket, dets værdighed og dets ligeværd.

Programpunkter

Rettigheder og folkestyre

- Lighed uanset køn, race, nationalitet, tro og politisk overbevisning. Ytrings- og trykkefrihed, forenings- og forsamlingsfrihed, demonstrations- og strejkeret. Lighed for loven sikres ved udbygning af retshjælp med offentlig dækning.
- Direkte og hemmelige valg. Parlamentarisme. Fortsat udvikling af vort forfatningsmæssige demokrati gennem ophævelse af statsrådet og kongemagtens medvirken ved regeringsdannelser. Afskaffelse af ordener og rangklasser.
- Størst mulig lokal selvstyre på alle planer under hensyntagen til helheden. Udvidet offentlighed i forvaltningen. Bekæmpelse af bureaukrati og overflødig administration.
- Alle sikres lige ret til uddannelse og arbejde.

Internationalt samarbejde

- Danmarks selvstændighed sikres. Den internationale udvikling påvirkes i retning af socialisme, global solidaritet, fred og samarbejde. FN's rolle styrkes.
 - Øget bistand til udviklingslandene. Støtte til en økonomisk verdensorden, der skaber udligning mellem fattige og rige lande.
 - Støtte til folkelige bevægelser, der kæmper mod økonomisk og politisk undertrykkelse.
 - Fortsat udbygning af det nordiske samarbejde, også i internationale organisationer. Samarbejdet indenfor Socialistisk Internationale styrkes.
 - Aktiv deltagelse i realistiske løsninger på fælles problemer i EF.
 - Støtte til afspænding og samarbejde på tværs af traditionelle konfliktlinier.
- Forbliven i NATO så længe organisationen anvendes til at sikre et balanceret grundlag for afspænding og samarbejde mellem Øst og Vest. Målet må være gennem samarbejde om afspænding og afrustning at overflødiggøre forsvarsalliancer.

Arbejdet

- Medbestemmelse for den enkelte på egen arbejdssituation gennem afskaffelse af princippet om arbejdsgiverens ret til at lede og fordele arbejdet.
- Kortere og mere fleksibel arbejdstid. Solidarisk fordeling af arbejde og løn samt mulighed for sabbatperioder.
- Forbud mod overarbejde og natarbejde, der ikke tjener almenyttige formål. En arbejdsmiljøpolitik, der sikrer, at også ældre, svagelige, dårligt uddannede og handicappede inddrages i arbejdslivet. Afskaffelse af akkordarbejde. Forbud mod sundhedsfarlige produktionsformer. Intensiveret forskning på disse områder særlig med forebyggende hensigt. De faglige repræsentanter skal sikres kontrol med arbejdsmiljøet.
- Øget indsats fra arbejdsformidlingen og fagforbundene for at forbedre de udsatte gruppers arbejdsmuligheder. Økonomi og beføjelser til at indplacere mennesker med lav arbejdsevne i det normale arbejdsliv. Offentlige institutioner har her en særlig forpligtelse. Øget opsøgende virksomhed gennem samarbejde med arbejdstilsynet, uddannelsessteder, social- og sundheds- og egnsudviklings-myndigheder.
- Ensartede rettigheder for alle med hensyn til tryghed i ansættelse og erstatning for tabt arbejdsfortjeneste ved sygdom, barsel, ulykke og arbejdsløshed.

Bolig og trafik

- Samfundet skal sikre gode og sunde boliger til alle til en overkommelig pris. Statsfinansiering af et reguleret årligt boligbyggeri med lav begyndelsesudgift.
- Mulighed for spekulation i jord og bolig afskaffes. Jorden overtages gradvis af samfundet gennem inddragelse af værdistigninger og opkøb. Tidsubegrænset brugsret ved leje af samfundsejet jord.
- Alle private udlejningsejendomme bør overtages af lejerne på andelsbasis. Ejerlejligheder bør kun etableres, hvis ejendommen er opført til samme formål. Økonomisk ligestilling mellem alle boligformer. Speciel støtte til børnefamiliernes boligforbrug. Konsekvent gennemført

beboerdemokrati.

- Planlægning for et stor samfund af lokalsamfund med et alsidigt bymiljø. Udbygning af lokalsamfundet, så der sikres adgang til individuel udfoldelse og aktivt fællesskab for alle aldersgrupper. Placering af friarealer, skoler, daginstitutioner, butikker, social- og sundhedstjeneste, sportspladser, ungdomsklubber og værts- og forsamlingshuse i nærheden af boligerne. Støtte til bevarelse af eksisterende landsby- og øsamfund.
- Lokale folkevalgte råd til gavn for nær kontakt mellem den enkelte og byfællesskabet.
- Planlægning af lokalsamfundene i harmoni med et landsdækkende offentligt transportnet. Planlægningen af den kollektive trafik bør ske i samarbejde med lokalsamfundene.
- Bedre transportmuligheder, øget trafiksikkerhed, miljøbevarelse og mindsket ressourceforbrug gennem en styrket kollektiv trafik med en solidarisk takstpolitik. Der sikres transportmuligheder for handicappede med specielt indrettede transportmidler på samme økonomiske vilkår som med andre offentlige transportmidler. Privattrafik i byområdet bør begrænses. Samordning og sikring af trafikbetjening også i de tyndt befolkede områder ved oprettelse af regionale, offentlige trafikselskaber.

Social- og sundhedspolitik

- Social- og sundhedspolitikken skal skabe tryghed og trivsel ved forebyggelse, revalidering og behandling. Den forebyggende indsats styrkes gennem sammenhængende planlægning for bolig, fritid, uddannelse, beskæftigelsesvilkår, arbejdsmiljø og samfundssolidarisk indkomspolitik. For at modvirke erhvervssygdomme må den arbejds- og socialmedicinske forskning styrkes betydeligt og langt flere midler anvendes på den forebyggende medicin.
- Den sociale og sundhedsmæssige service gøres ens for alle og finansieres solidarisk.
- Social- og sundhedstjenesten samordnes og decentraliseres. Distriktsvis opsøgende og forebyggende hjælpearbejde styrkes. Den folkelige medvirken udvides. Den enkeltes indflydelse på egen sociale situation styrkes.
- Sundhedstjenesten overtages af samfundet. Alle medarbejdere - herunder læger og tandlæger - ansættes af det offentlige. Samfundet overtager ansvaret for fremstilling og distribution af medicin. Al nødvendig medicin - herunder prævention - gøres gratis.
- Enhver handicappet sikres levestandard efter samme normer som sygdomsramte og arbejdsledige.
- Udvidet barselsorlov med mulighed for deling mellem forældrene. Dette gælder også ved adoption. En mere fleksibel arbejdstid skal sikre forældrene mulighed for samvær med børnene i de yngste år. Fuld og gratis dækning af behovet for daginstitutioner, der skal fungere på et pædagogisk grundlag. Samfundet skal sikre uddannelses tilbud, som bibringer forældre den fornødne viden om børns fysiske, psykiske og sociale behov.
- Bedre adgang til førtidspension eller pension kombineret med deltidsarbejde under særlig hensyntagen til nedsat arbejdsevne. De ældres ønske om forbliven i egen bolig under nødvendig pleje sikres længst muligt. Plejehjem og beskyttede boliger placeres i almindelige boligmiljøer.
- Med baggrund i en indkomstudjævnende politik opbygges et ensartet og solidarisk pensionssystem for alle. Afskaffelse af skattebegunstigede pensionsopsparinger.

Uddannelse og forskning

- Lige uddannelsesvilkår for alle uanset indkomst og bopæl.
- Langsigtet planlægning for at sikre udnyttelse af ressourcerne i uddannelsessystemet med særlig hensyntagen til de svageste grupper.
- Daginstitutioner og folkeskolen skal modvirke ulige startvilkår og give det fælles grundlag for deltagelse i samfundets anliggender. Gennem indhold og arbejdsformer udvikles selvstændighed, ytringsduelighed og samarbejdsevne. Uddannelsesindholdet og erhvervs- og uddannelsesvejledning skal fremme ligestilling mellem kønnene. Grunduddannelserne skal have nær kontakt med samfunds- og arbejdslivet. Politiske, faglige og andre idébetonede organisationer inddrages i skolens arbejde.
- Uddannelsessystemet efter den grundlæggende uddannelse indrettes under hensyntagen til den enkeltes ønsker og forudsætninger og samfundets udvikling og behov. Enhver uddannelse opbygges som trin, der både giver erhvervskompetence og åbner adgang til fortsatte studier samt bidrager til den enkeltes menneskelige udvikling. Bedre overgangsmuligheder mellem de forskellige uddannelser gennem samordning af uddannelsessystemet. Krav om

erhvervsarbejde før fortsatte studier til gavn for øget kontakt og forståelse mellem samfundsgrupperne .

- Alle elever og uddannelsessøgende sikres medbestemmelse og organisationsfrihed.
- Lovfæstet ret til arbejdsfrihed og betalt efteruddannelse, omskoling og videreuddannelse. Kraftig udbygning af almen og erhvervsmæssig kompetencegivende voksenuddannelse. Almendannende voksenundervisning skal være gratis. Opsøgende virksomhed overfor grupper med uddannelsesmæssigt efterslæb.
- Samfundsorienteret, herunder også samfundskritisk forskning stimuleres. Øget samfundsdeltagelse i erhvervsforskning og produktudvikling. Den forskning, som ikke sigter mod umiddelbar nyttevirkning sikres gode vilkår.
- Det økonomiske udbytte af forskningsresultater, frembragt på offentlige institutioner, skal tilfalde samfundet. Bedre mulighed for andre end staten og erhvervslivet for at stille opgaver af almennyttig karakter til forskningen.

Kultur

- Kulturkampens mål er nedbrydning af klasseskel og privilegier og fremme af fællesskab, lighed og medbestemmelse i alle dele af samfundslivet. Samfundet skal støtte menneskets frigørelse ved bekæmpelse af grundene til uvidenhed og fordomme og ved at åbne muligheder for eksperimenter.
- Retten til at meddele og modtage informationer og meninger sikres mod begrænsningerne fra kapitalkoncentrationer og markedsmekanismer. Statsstøtte til dagbladene. Adgang for alle grupper og interesser til radio, TV og presse. Øget adgang til eksperimenter med radio/TV og dagspresse. Afvisning af reklamefinansiering af radio og TV.

· Mulighed for alle til at kende og leve med i teater, musik, litteratur, bildende kunst, film med videre gennem skolernes undervisning, samfundets præsentation og brug af kunsten og en opsøgende kulturformidling.

Udbygning af folkebibliotekerne og skolerne til lokale aktivitetshuse.

Mulighed for alle til at låne, bruge, producere og få udbredt kunstneriske og kulturelle udtryk i videste forstand.

Bedre vilkår - også økonomisk - for idrætslivet og det idébetonede foreningsarbejde.

- Den kunstneriske frihed sikres ved, at samfundets støtte til kunstnerne gives ud fra alsidige og sociale vurderinger.

Kunsten i alle dens udtryksformer og befolkningens valg af kulturelle tilbud friholdes af kommercielle og andre særinteresser.

- Folkekirkens forbindelser med staten opretholdes ved, at folketinget er kirkens øverste lovgivende instans.

Erhverv, ressourcer, miljø

· Samordning af den fysiske og økonomiske planlægning indenfor hele den offentlige sektor. Styring af erhvervsudviklingen, så alle dele af landet sikres varierede beskæftigelsesmuligheder og service og således, at den økonomiske vækst begrænses til det, der er nødvendigt for dels at sikre en vækst i livskvalitet og dels en international solidarisk indsats i blandt andet en ny økonomisk verdensorden. Placering af offentlige institutioner i landsplanmæssig sammenhæng.

- Samfundseje af nationale energikilder. Samfundsstyring af energiforsyning og udvikling af miljøvenlige energiformer, hvis opbygning og udnyttelse tilstræber uafhængighed af udenlandske og multinationale interesser. Samfundskontrol med jordens anvendelse.

· Banker, sparekasser og forsikringselskaber omdannes således, at flertallet i de ledende organer er samfundsrepræsentanter. Al kapitalformidling er et samfundsanliggende. Derved sikres en demokratisk planlægning af investeringerne til fremme af erhvervslivets konkurrencedygtighed.

Samfundskontrol med andre privatøkonomiske magtkoncentrationer, herunder multinationale selskabers virksomhed.

- Medejendomsret for alle lønmodtagere gennem lige andel i egenkapitaltilvæksten i virksomhederne. Kollektiv ejendomsret og udbytte gennem fælles fond. Fondskapital i den enkelte virksomhed forvaltes af de ansatte i fællesskab. På langt sigt gøres

produktionsmidlerne til fælles eje.

- Stærkere samfundskrav til og forbedret kontrol med produkters kvalitet og sikkerhed. Krav til virksomhederne om dokumentation for, at stoffer, materialer og færdige produkter er fri for sundhedsfare eller gene for medarbejdere og forbrugere.

Aktiv forbrugerinformation. Udvidet forbrugerbeskyttelse. Øget kontrol med og begrænsning af reklamen. Effektiv monopolkontrol.

- Kraftig tilskyndelse til produktionsomlægninger, der begrænser forurening og ressourceforbrug. De, der forurener, skal betale for forureningens afskaffelse. Afgifter på knappe ressourcer og tilskud til samt påbud om genanvendelse.

Skattepolitik

- Skattepolitikken skal sikre:

- midlerne til at opretholde den offentlige aktivitet, der er forudsætningen for social tryghed og god service fra fælleskab til borger,

- retfærdig byrdefordeling og øget lighed i velstandsfordelingen,

- udviklingen af et mønster for produktion og forbrug, der stemmer overens med medarbejdernes og forbrugernes langsigtede interesser.

- Indkomstskatten lettes for almindelige indtægter, men progressionen bevares for de høje indtægter.

- Sanering af fradrag ved indkomstopgørelsen. Skærpet beskatning af formuegevinster, stor formuebesiddelse, arv og gave for at sikre en mere lige velstandsfordeling.

Ret til indefrysning af skat af ejendomsbesiddelse og formuegevinster på jord og fast ejendom som offentlig prioritet i fast ejendom.

- Kommunerne sikres adgang til ved selvstændig skatteudskrivning at opretholde et særlig højt serviceniveau.

- Til erstatning for personfradrag og for betalte forbrugsafgifter af et minimumsforbrug udbetales et skattefrit beløb til alle. Dette personlige tilskud kan gradvis udvikles til en minimalindtægt fra samfundet til erstatning for sociale pensioner m.v.

- Forenkling af skattereglerne skal lette borgeren og frigøre skattemyndighederne til effektiv bekæmpelse af bevidst skattesnyderi.

- Særlige virksomhedsafgifter og -tilskud til fremme af en samfundsmæssig ønskelig anvendelse af arbejdskraft og kapital i brancher og landsdele.